



دلالة القرآن الكريم على الأحكام

So Kapakatotoro' O Qur'an Ko Manga Kokoman Iyan

al Khutbah 85

Ki: Alim, Hassanor bin Maka Alapa
al Murshid al Am

al Insan Islamic Assembly of the Philippines

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَسَيِّئَاتِ
أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا، وَأَشْهَدُ أَلَّا
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ
وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ اهْتَدَى يَهْدِيهِ إِلَى
يَوْمِ الدِّينِ وَبَعْدُ:

فِيَا عِبَادَ اللَّهِ يَقُولُ الْحَقُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ:

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ
سَمَاوَاتٍ ۗ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

Innalhamda lillāhi nahmaduhu wa nastānuhu wa nastagfiruh, wa na'ūdubillāhi min shurūri anfusinā wa sayyiāti a'mālinā, man yahdihillāhu falā mudhillalahu, wa may yudhlil falan tajida lahu waliyyan murshidā, wa ash'hadu allā ilāha illallāhu wahdahu lā sharīka lahu, wa ash'hadu anna Mohammadan abduhu wa rasūluh, Allāhumma salli wa sallim wa bārik alā Mohammadin sallallāhu alayhi wa sallama wa alā ālihi wa sahabihi wa manihtadā bihad'yihī ilā yawmidd dīn wa ba'du:

Fayā ibādallāhi, Yaqūlul Haqqu Tabāraka wa Ta'ālā fil Qur'ānil Karīm:

Huwalladī khalaqa lakum mā fil ardhi jamī'an thumas stawā ilas samā'i fasawwāhunna sab'a samāwātin wa huwa bikulli shay'in alīm (Surah Al Baqarah 2:29)

Manga Oripn o Allah:

Pd ko bandingan a Qur'an a di mipnadaraynon so kaosaya tano ron na so okit a kapphakatoro' o Qur'an ko manga kokoman iyan. Paliyogat anan a maknal tano ka an pphakaolad so sabot tano sa nka'i a kitab o Allah a sa dn sa kakkpiti tano ron na pphakarani tano ko Allah sa pphakabagr tano ko kassmapanga tano ko manga rido'ay tano sankai a kaoyagoyag.

Amay ka miaadn so Qur'an a minitogalin rki tano sa minggolalan sa *Tawattur*, na skaniyan na tatap sa maggtas, sa di ron makapmbidabida' so manga ayat iyan, ogaid na so kapakatotoro' iyan ko manga kokoman na kna' o ba sii ko satiman a pankatan, sa ba datar o kiatankd iyan ko kiaadn, ogaid na pd on so aya kapakatotoro' iyan na maggtas ko mapipikir on o Allāh, a skaniyan oto so langowan a lapiyat a da' a kaaawidan iyan a maana a rowar sa satiman, a giyanan na maito' opama o dayagn ko sosen a ika dowā, go pd on so aya kapakatotoro' iyan na antaan a pamikiran, a skaniyan so langowan a lapiyat a makaaawid sa maana a madakl a di maggtas so kapakatotoro' iyan, ka datar o kabaloy niyan a inibtad ko dowā a maana, odi' na makatotoro' sa satiman a maana ogaid na inosar ko salakaw ko maana niyan a pakaasal sa miakanggolalan ko katatago' on o karina (toos).

Sa so sosen a paganay na di tharima' sa panaawil a go *Ijtihad* a pamikiran, ka kagiya mapayag a go bathk so kapakatotoro' iyan sii ko mapipikir on. Na so ika dowā sosen na ptharima' sa panaawil, a skaniyan i darpa' o kapagijtihad, a ron miakambidabida' so manga *Mujtahid* ko sabot a go so kaphakambowata ko kokoman.

Pd ko gtas so kapakatotoro' iyan, so manga titayan a adn a manga lapiyat on a mattndo', ka datar o manga Ayat ko kapangwaris a makatotoro' sa aya kipantag o karoma a mama ko minibagak a tamok o karoma niyan a babay na so saopak (Nisf) amay ka daa wata iyan (so miaatay) odi na ika pat bagi (Rubu') ko kaaadn o wata, a go aya kipantag o karoma a babay ko minibagak o karoma niyan na so ika pat bagi, odi' na ika walo bagi ko kaaadn o wata' o karoma niyan a miawafat. Go bagian o mama so datar o kipantag o dowā a babay sii ko kaphakawaris o manga wata' a mama a go so manga wata' a babay a go so manga laki a go so manga babay ko kapakazaozaog iran.

Pitharo' o Allāh a: *Iphagosiyat rkano o Allah sii ko manga wata' iyo a bagian o wata a mama so datar o ontong o dowā a wata a babay* (an Nisa' 11). *Amay ka miaadn siran a manga laki a manga mama a go manga babay na bagian o mama so datar o ontong o dowā a babay* (an Nisa' 176).

Go pd roo so titayan a miakambowat ko siksa' o mizina a mama a go babay a manga raga siran, a skaniyan so magatos a lphad, a go so siksa' o tomiokas ko manga pindiyyara' a manga babay a walo polo a lphad.

Sa giyanka'i a manga titayan na makatotoro' sa kapakatotoro' a mapayag ko bantak o Allāh a di dn maphanaawil a so manga kokoman iyan na di tharima' sa kaalin odi' na sambi', ka so kaalina on na khipatoray niyan so kaliyo ko titayan a so makatotoro' on sa gtas a go thatakna' on so pamikiran.

So pman so manga titayan a so kapakatotoro' iyan na magokit sa pamikiran a makaaawid sa madakl a maana, na so kapakatotoro' iyan ko isa a maana na di maggtas, sa so di niyan kaggtas na pphakaoma sa bontal a lapiyat a kapag'pdaan (lafid mushtarak لفظ مشترك) odi' na lapiyat a adn a matatago' on a karina a khapakay a

kasabapan ko kabankiring o maana niyan a pakaasal san ko isa a maana a (majaz) odi' na so kabankiring iyan phoon ko kalalangkap (umum عموم) san ko maana a kattndo' (khusus خصوص) a go so kapamamantk o maana (Itlaq طلاق) san ko kisasankot iyan (taqyid تقييد).

Na giyankanan a soston na amay ka da' a matoon a titayan a kitab a mapayag a khatndo' iyan so mababantak on, na khabaloy a darpa' a kapzosopakaan o manga pamikiran a go maphanaawil, sa khaosaran sa *Ijtihad*.

Pd roo so katharo' o Allāh a: *Go sapowa niyo so manga olo niyo (a ig kokapagabdas)* (al Ma'idah 6). Skaniyan na maggtas ko kinisogoon iyan ko kasapowa a ig ko olo, ogaid na di maggtas ko kapakatotoro' iyan ko diyanka' a miawajib so kasapowa on a ig, sa khapakay a aya bantak on na so dn so kalangowan o olo, odi na so sabagi' on, odi' na apiya piratiman bo a bok odi' na so ika pat on bagi', sa aya kiaadn ankanan a di niyan katatankd na so kinisompat on o batang a *Ba'* sii ko ayat a so *Ba'* na adn a manga maana niyan a isa on na so *ta'diyyah*, so kapphakatana' o galbk a da' a khatanaan iyan, odi' na *Ilsaq*, so kapkhizkho' iyan ko salakaw ron, odi' na *tab'id*, so kapakatotoro' sa sabagi' (kna' o ba langon).

Go pd roo so katharo' o Allāh a: *Go so manga babay a tialak na phakanayaw siran ko manga ginawa iran sa tlo a Quru'*. (al Baqara 228). So lapiyat a *Quru'* na isa a maana niyan na so kapkhasoti o babay ko oriyon o kiarogo'i ron, ika dow a maana niyan na so kapkhahaydh o babay, sa palaya dn anan kaaawidan a maana o *Qur'* so katndo'a ko isa a maana sa aya niyan bantak na di maggtas sa aya kaphakarayag iyan na katago'an sa manga karina. Go aya ibarat oto na so langowan a lapiyat a langkap a minitmo ron so kiatndo', a go so lapiyat a mamamantk a minisogat on so kinisankot.

SO KAPPHAYAGA O QUR'AN KO MANGA KOKOMAN IYAN:

Pianothol o Allāh a mataan a initoron iyan so Qur'an sa inirinayag ko langowan a shayi sii ko katharo' iyan a: *Go inipamanoron ami rka so Kitab sa inirinayag ko langowan a shayi'* (an Nahl 89). Na sii ko along anka'i a ayat a go so manga saginda niyan na tiankd o manga Ulama ko kalangolongan iran a mataan a so Qur'an na aya pakaasal a paganay o *Shari'ah*, sa ron phagndod so kapakatotoro' o manga dalil a salakaw a skaniyan i miakatoro' sii ko kababaloy niyan a mabagr a dalil a go so katharimaa on.

Ogaid na opama o btadn tano ko obay oto so katharo' o Allāh a: *Go initoron ami rka so Pananadm ka an ka marinayag ko manga taw so nganin a initoron kiran* (an Nahl 44). Oriyan iyan na rinayagn tano so manga Ayat a Kokoman (*Ayat al Ahkam*) na khatoon tano a aya kadaklan ko kapphayaga niyan ko manga kokoman na khikatitimbl kna' o ba mazasagintas, a go rankom a kna' o ba mambabaabaad, ka an makablang ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) so kaphagosaya niyan a go so kaphrinayaga niyan ko maana a so inisogo' on, a go an makaloag ko manga *Mujtahidin* so kapagosara iran ko manga pamikiran iran ko kipnggolalann ko kapakararankom o manga kokoman iyan sii ko diyanka' a khamataan iyan ko manga taw so kamapiyaan iran a go makaayon ko pithibarang a manga masa ko kasasagad o manga ragonan ka an mapayag so kapzogot (murūnah) anka'i a Shari'ah a go an mapayag so kalalangkap iyan a go so katatatap iyan.

O ilaya tano so kinisogoon ko Sambayang na tanto a madakl a kiaaloy niyan ko manga ayat ogaid na da niyan zakntala so bilangan o manga rakaat iyan, a go so manga lanka' iyan, a go so manga waqto niyan inonta bo' a insarat a mananaw sii ko sabaad a manga ayat iyan, *Pakatindg anka so Sambayang ko kapolid o alongan sa taman sa kapakalibotng o gagawii a go so batiya ko Pidiyar (kapitapita) ka so batiya ko Pidiyar (sambayang a Zobo) na kasasaksian.* (an Nisa' 78).

Siyapa niyo so manga Sambayang a go so sambayang a Imbak (sambayang a Asar) go tindg kano ko Allah sa mangangalimbabaan kano ron. (al Baqarah 196).

Oriyan iyan na miakaoma so *Sunnah* a phrinayagn iyan ankoto a sambayang a matitimbl sa rinayagan a mazasakntal, sa taman sa pitharo' o *Rasūlullāh* (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) a: *Zambayang kano sa datar o kiailaya niyo rakn a gii ako zambayang.* Go so *Zakat* a inisogo' o Qur'an a go piayag iyan so manga taw a mbgan on, na da niyan rinayaga so manga diyanka' iyan a go so manga tamok a khowaan sa zakat na aya miakapayag on na so *Sunnah*, a go datar oto so Kapnayhajji a so inisogo' o Allāh so katarotopa on, pitharo' o Allāh a: *Go tarotopa niyo so Hajji a go so Umrah a rk o Allah.* (al Hadjj 29).

Go piayag iyan a wajib ko langowan a phakagaga, *Go rk o Allah a paliyogat ko manga taw (so taw a Muslim) so ka Hajji ko walay o Allah ko taw a khagaga niyan so lalan on* (al Hadjj 29). Sa da' a inaloy niyan ko manga simba niyan (*manasik*) a rowar ko kathawaf pitharo' Allāh a: *Go thawaf siran ko walay a andang (Baytullah)* (al-Hadjj 29). *Mataan a giya as Safa a go giya al Marwah na pd ko manga tanda' a rk o Allah na sa taw a nomayk ko walay o Allah odi na magumrah na da a dosa niyan ko kathawaf iyan sii kiran a dowa.* (al Baqarah 158).

Go pd roo so manga pakaasal o manga *Hudud* a go so manga *Qisas* a so inwajib iyan so *Qisas* (kitas) sii ko ginawa a go sii ko manga anggawta', go inwajib iyan so *Hudud* ko kapaman'khaw a go so kazina a go so katokas a go so kapanolis ko manga lalan sa da niyan zagintasa so manga sarat iyan a go so phamakaolog on, na miakaoma so *Sunnah* a pnggintasn iyan a go pphayagn iyan.

Go datar oto so kathanan (*Wasiyyah*) a inisogo' iyan sa matitimbl a papayagn iyan a pakaonaan ko kapangwaris, sa miakaoma so *Sunnah* na piayag iyan so diyanka' iyan a go so taw a di ron khapakay so kakowa sa amanat. Go pd roo so kazambi' sa manga tamok sa aya bo' a inibtad iyan na so manga onayan iyan sii ko manga ayat a mabibilang pitharo' o Allāh a: *Hay so siran oto a miamaratiaya di niyo pkhana so manga tamok iyo ko Itlt iyo sa nggolalan sa batal inonta bo' o mabaloy a dagangan a piagayonan iyo.* (an Nisa' 29). Go so Katharo' iyan a: *Go hialal o Allah so kaphasa na hiaram iyan so kapriba.* (al Baqarah 238).

Oriyan iyan na inisogo' iyan so kitomann ko manga kapasadan ko katharo' iyan a: *Hay so miamaratiaya toman iyo so manga kapasadan iyo.* (al Ma'idah 1)

Go sabnar a inibtad iyan so onayan ko kapkhaharam o manga tamok a go so kakana on sa nggolalan sa da' a kabnar on, ko katharo' o Allāh a: *Go di niyo pkhana so manga tamok iyo ko Itlt iyo sa nggolalan sa batal a go ipphanndan iyo ko manga pangongokom (manga dato sa nggolalan sa tndan) ka an iyo makan so sabaad ko manga tamok o manga taw sa nggolalan sa dosa a skano na katawan iyo to.* (al Baqarah 188).

Giyanka'i a manga ayat na inisapar iyan ko manga taw so kapkhana ko manga tamok iran sa da' a kabnar on sa makasosold sankoto a isasapar so kandarnt a go so kapangakal, kaplilimpang, kanggagasab, a go so kasankaa ko manga kabnar, a go so di mapoti sa atay o khirk ko tamok odi na hiam skaniyan o Shari'ah apiya pn miasoat skaniyan a khi tamok ka datar o arga' o inibayad ko babay a darowaka', a go so initndan ko paririmar a go so pndarpaan, a go so manga arga' o pakabrg, a go so manga baboy, a go so initndan ko kiakokom, a go so kandonsiyan, a go so kinowa o taw a pamimitoon a paririmar, a go so salakaw san a khakowa o manosiya sa da okit sa halal a mapiya.

Kna' o ba aya maana nan na ba niyan langon tinimbl, ogaid na adn a pizagintas iyan a manga kokoman na adn pman a pianimbl iyan, sa so manga kokoman o kapangwaris na pizakntal iyan, apiya pn adn a miaaloy ron o *Sunnah* ogaid na maito', na datar oto so miapamagosay ron o manga *Mujtahid*.

Go datar oto so manga kokoman o kaphamilya a pd sa kapangaroma, kamblag, a go so makaoonot on a pd sa kokoman a *Iddah* a go so kanggasto (*nafaqah*).

Sa aya *Hikmah* sankanan a kiazakntala on na: Giyankanan a soson a pd sa manga kokoman na adn oto a mababaloy a pd ko manga btad a simba a so da' a ba on kalamalama o pamikiran, odi' na praotn o akal so kokoman iyan ogaid na di phagalin ko giikapagalinalin o manga masa a go di ron makaphrarad so kambidabida o manga btad.

Na datar oto a so *Hikmah* ko kiatimbl o sabaad a manga kokoman a so da zagintasa o *Sunnah* so kadaklan on na kagiya di skaniyan makandiditar sa nditarn a tatap ko kaphlagaday o manga masa a go sii ko langowan o darpa' ogaid na phagozor so gii ron kinggolalann ko kaphagozor o masa, a go giizalinsalin so kipnggolalann on ko gi-ikapagalin o btad a pkhasagadan iyan na miaadn a so kiatimbl iyan na pd sa limo' o Allāh sankā'i a *Ummah*.

Sa amay ka so kapphayaga o Qur'an ko manga kokoman na so kadaklan on na rankom, na patoray ko manga *Ulama* a phakambowatn iran so manga kokoman o Allāh a di siran matinkong ko kapphangilay ran ko manga titayan o Qur'an ogaid na khalaboan iran pn – amay ka matoon iran so kokoman a matitimbl – so *Sunnah* a skaniyan i phagosay sankā'i a manga titayan o Qur'an, na amay ka di ran on matoon so kapakarayag o matitimbl na mangndod siran ko miatooon ko manga *Sahabah* o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) a pd sa osayan a go tafsir ka kagiya siran na minipmasa'i ran so kitoronn sankā'i a manga *Ayat*, a go katitindgan iran so manga pagn's o kitab, na amay ka da' a matoon iran na mangndod siran ko manga sabap a kitoron o manga ayat (*Asbab an Nuzul*) ko masa a katoona iran on. Ka kagiya khatamanan iyan so mapipikir sankoto a titayan, a go mangndod siran ko kialayaman a adat (*Urf*) a lomalangkap ko masa iran ka kagiya so katokawi ko manga adat o manga *Arab* ko manga katharo' iyan a go so manga galbk iyan na phakatabang ko kazabota ko maana o Qur'an a so tomiron sa minggolalan ko basa iran, na amay ka di ran roo matoon na khasanaan so sabot a mapiya ko basa *Arab* sa da' a inipaliyogat o Allāh ko ginawa a rowar ko khagaga niyan.

So pman so kisasankot o kapakambowata ko kokoman (*Istinbat*) ko *Sunnah* na kagiya skaniyan i phagosay ko Qur'an, a go mataan a so Rasūlullāh ﷺ na siogo' sa

kaprinayaga niyan ko maana niyan a go so kizampayin on ko manga taw, sa katan so manga ibarat iyan:

Piakapamantk o Qur'an so kinisogoon ko kathanan (*wasiyyah*) ﴿sii ko oriyen a tanan a gii niyo ithanan odi na bayadan﴾, na o kowaa tano so kokoman ko Qur'an sa rombo', na aya khibgay a sabot o Titayan na khapakay so kathanan sii ko apiya antonaa i diyanka' o tamok a ipthanan sa apiya pn langon o tamok, na giyanan na di khapakay ka kagiya so Allāh na piakanggolalan iyan so kapangwaris a go biagr iyan a go bialoy niyan a sii ko oriyen o kathanan, na opama ka khapakay so kathanan sa langon o tamok na da' a mialamba' on a pantag ko kapangwaris, na sii na khaadn so kapakazopaka' a so Qur'an na di makapzosopaka' so manga ayat iyan, pitharo' iyan a: ﴿Opama ka phoon ko salakaw ko Allah (so Qur'an) na pangatotoonan iran sa madakl a kazopasopak﴾.

Na amay ka mndod tano ko *Sunnah* na matoon tano a inisankot iyan ankanan a lapiyat a mamamantk sii ko ika tlo bagi ko tamok sii ko madakl a *Hadith* a: *So ika tlo bagi a so ika tlo bagi na madakl pn. Go so katharo' iyan a: So Allah na piakizadqah niyan rkano so ika tlo bagi ko tamok iyo ko kaposan o manga omor iyo na bgan iyo ko khabayaan iyo (a bgan iyo sa amanat).*

So pman so kipapatoray o katokawi ko manga sabap o kiatoron o manga ayat na kagiya so Qur'an na tomiron sa minggolalan ko basa o manga *Arab* na so manga lapiyat iyan na mbidabida' so kapakatotoro' iyan sabap ko kapkhabaloy niyan a kapag'pdaan o dow a odi' na madakl a maana (*mushtarak*) a go so kapakatotoro' iyan sa bathk ko maana odi' na nggolalan sa *majaz* (piakapamantk ko maana a salakaw a adn a karina niyan) a go so kiazoson o manga okit iyan sa makapmbidabida' so kazabota on sa sii khailay ko ka mbidabida' o mambbtad, sa aya kakhatamani ko mapipikir on na misabap ko manga karina.

Sa o maaloy so karina a misasarta' ko lapiyat na masabot so mababantak on, na amay ka di maaloy na patoray so kapangndod ko sabap a kiatoron ankoto a ayat ka giyoto i phakatabang ko kazabota on.

Aya phakarinyag roo na so pianothol o *Abu Ubayd* a miakapoon ko *Ibrahim at Timi* a pitharo' iyan a: Minisibay so Umar ko isa a gawii na gii niyan tharo'on sa ginawa niyan a: Andamanaya i kakhasagomparak anka'i a *Ummah* a so *Nabi* niyan na isaisa, na so phagadapn iyan a (Qiblah) na satiman, na pitharo' o Ibn Abbas a: Hay Amirul Mu'minin mataan a initoron rkitano so Qur'an a go miabatiya' tano a go minilangag tano a go katawan tano o anda initoron? Na mataan a khaadn ko oriyen tano so manga taw a pmbatiyaan iran so Qur'an na di ran katawan o antonaa i sabap a kiatoron iyan? Na khaadn kiran so pamikiran, na anda dn i kaadn kiran o pamikiran na pzosopaka' siran na anday kazosopaka iran na pthitidawa' siran, na piasong skaniyan o Umar a go riasng iyan, na inawaan o Ibn Abbas, na piamimikiran o Umar so pitharo' iyan na miaparatiaya niyan na piakisongowan iyan na kagiya makamasa na pitharo' iyan on a aloy anka rakn pharoman so pitharo' oka na kiasoy niyan on, na kiababayaan o Umar so katharo' iyan sa mataan a bnar.

O kabaya' aka a katokaw inka ko lagaday o kisasankot o kasabota ko katharo' ko manga karina na katii so manga ibarat iyan:

Paganay ron: So kadadalman sa karina a lapiyat (*Qrinah Lafdiyyah*):

1. Pitharo' o Allāh a: *So manga karoma niyo na pangomaan iyo (babasoka') na talingoma kano ko pangomaan iyo sa sa dn sa kabaya' iyo (al Baqarah 223) sii sankoto a ayat so kalimah a **Anna** a isa a mitotoro' iyan a maana na so darpa', aya maana niyan na sii ko apiya anda a darpa' a kiabayaan iyo, go ika dow a maana niyan na so bontal o lanka' ko andamanaya i khitanaan on, sa aya maana niyan na sii ko apiya antonaa a lanka' a kathalingoma niyo, ogaid na so kiaaloy o pangomaan (*harth*) sankoto a ayat na miapakawatan iyan so maana a darpa', sa aya miatndo' a maana na so bontal o lanka' ko kathalingoma'i ko pangomaan. Sa aya katimbl oto na so kalawasi ko babay na khapakay ko apiya antonaa a lanka' sa hadapan antaa ka sa talikhodan asar ka aya osarn o karoma na so darpa' a pphamomolaanan ko babay sa di niyan osarn so matatampar sa baba'.*
2. Pitharo' o Allāh a: *«Hay miamaratiaya igira mimbabayadana' kano sa bayadan a khataalik sa masa a matndo' na soratn iyo» (al Baqarah 282) so kinisogoon ko kisoratn ko bayadan na dow a mitotoro' iyan, wajib antaa ka sunat, ogaid na aya miatankd na so kasosonat iyan sabap ko miaaloy ko isa a ayat a: «Amay ka tomasin so sabaad ko sabagi na tomann o tiadinan so initaldin on». Sa da' a miaadn roo a kasoratan.*

Ika dow a: So da' a ba on matatago' a karina a lapiyat sa sii isasankot so kazabota on ko katokawi ko sabap o kiatoron o ayat.

1. Miapanothol a so *Marwan* na piakisongowan iyan so *Ibn Abbas*, sa pitharo' iyan a: Amay ka so oman i taw na inikababaya' iyan so minitalingoma niyan a go kiababayaan iyan so kabantoga on ko da niyan manggolawla na khasiksa' na palaya tano dn khasiksa'? Na pitharo' *Ibn Abbas* a da' a kitotompok iyo sanko'i a ayat a: Mataan a so *Nabi* na tiawag iyan so manga *Yahudi* na adn a iniiza' iyan kiran a nganin na piagma' iran ko Rasūl sa salakaw a pianothol iran on, sa piakiilay ran ko Rasūl a lagid o ba siran miasoat ko pianothol iran on ko iniiza' iyan kiran a go miababaya' siran ko initalingoma iran a kiapagma' iran, sa biatiya' o *Ibn Abbas* so Ayat a:

«Gowani a kowaan o Allah so kapasadan o siran oto a tioronan sa kitab sa disomala a phayagn iran ko manga taw a go di ran pagmaan na inilbad iran ko talikhodan o manga likod iran a go piphasa iran sa arga' a maito' na sayana a marata' so kiaphasa iran, o ba nka tatankapa so siran oto a pkhababaya siran ko nganin a initalingoma iran a go pkhababayaan iran a kabantoga kiran ko nganin a da iran manggalbk na o ba nka tatankapa o ba siran phakalidas ko siksa' ka adn a rk iran a siksa' a masakit» (Ali-Imraan 187-188).

Sa giyankanan a sabap na piayag iyan a aya mapipikir sankoto a ayat na salakaw ko mapipikir i *Marwan* ka sii oto panonompang ko manga *Yahudi*.

2. Gowani a kasnditan so *Quddamah bin Mad'un* sa kiainom sa pakabrg ko masa o *Umar* na kiabayaan iyan a lphadan, na pitharo' on o *Quddamah* a: Opama ka mininom ako sa datar o giiran on katharo'a, na da' a kapaar ka sa kalphadi rakn, ka so Allāh na pitharo' iyan a: *«Da ko siran oto a miamaratiaya a go minggalbk sa manga pipiya so dosa ko nganin a kiyen iran amay ka mananggila siran a go maratiaya siran a go nggalbk siran sa manga pipiya oriyen iyan na mananggila siran a go maratiaya siran oriyen iyan na mananggila siran a go*

phiyapiya siran ka so Allah na pkhababayaan iyan so manga taw a makapiyaan (al Ma'idah 93).

Sa sakn na pd kiran (a tig o *Quddamah*). Na pitharo' o *Umar* a: Ino niyo di zmbaga skaniyan, na pitharo' o *Ibn Abbas* a: Mataan a giyanka'i a manga ayat na initoron sa sndod ko miangaona, a go tanda' a mabagr ko miangaoori, na aya kiabaloy niyan a sndod ko miangaona na kagiya minithoona iran so Allāh ko masa a da kiran pn maharam so pakabrg (na miakapaginom siran). Ogaid na tanda' a mabagr ko miakasalono' ka kagiya pitharo' o Allāh a: *Hay so siran oto a miamaratiaya mataan a so pakabrg a go so kandarmt a go so manga barahala a go so kaprimar na marzik a galbk a shaytan na panaggila'i niyo skaniyan ka an kano makadaag* (al Ma'idah 90).

Na amay ka giya'i na pd ko siran oto a miaratiaya a go minggalbk sa manga pipiya oriyen iyan na miananggila siran a go miphiyapiya siran na mataan a so Allāh na sabnar a inisapar iyan so kainom sa pakabrg. Na pitharo' o *Umar* a bnar ka.

Phoon sii na miapayag rkitano a mataan a so kalipati ko manga sabap o kiatoron o manga Ayat na phakatonay sa kakhiliyo o titayan ko nganin a babantakn o kitab.

Na so pman so kaknala ko manga adat o manga *Arab* ko manga katharo' iyan a go so manga galbk iyan ko masa a kiatoron o Qur'an na btad anan a di mipndaraynon, ka kagiya giyanka'i a katokawi ron na kharn iyan so manga rrgn a maana a pphakambowat ko sabaad a manga ayat mlagid o sii ko manga ayat a kokoman a go so salakaw ron, sa aya phakarinyag san na so manga ibarat a phakatalingoma:

1. Inwajib o Allāh so kahajji ko katharo' iyan: *Go rk o Allah a patoray ko manga taw (so Muslim) so kanayk sa Baytullah ko taw a khagaga niyan so lalan on.* Oriyan iyan na pitharo' iyan ko ayat a salakaw a: *Go tarotopa niyo so Hajji a go so Umrah sa soasoat ko Allah,* sa giyoto na kasogo' sa katharotopa kiran a dow a sa kna' o ba so pakaasal o galbk. Na sii sank'a'i na maptharo' a, ino so *Umrah* ba miawajib sabap sankanan a kinisogoon on antaa ka di, na amay ka *wajib* na ino da sogoon a misisibay a datar o kinisogoon ko *Hajj*.

Na aya smbag oto na so kinisogoon on sa katharotopa kiran a dow a na miakaoma sa sii miakaayon ko adat o manga *Arab* a siran na gii siran *Hajji* a go gii siran magumrah sa adn ba dn a pkhaalin on ko sabaad a manga simba a go kakokorangan so sabagi' on, sa babalowin iran oto a agama, na miakaoma so kinisogoon ko katharotopa on sa siyap sankoto a adat iran.

2. Pitharo' o Allāh a: *Go mataan a skaniyan na skaniyan i Kadnan o (bitoon) a as Shi'ra* (an Najm 49). Sa tindo' iyan ankanan a bitoon sa di ron pd so salakaw ron a adn ko manga bitoon so lawan on sa kala', ogaid na kagiya so manga *Arab* na sinimba iran anka'i a bitoon a di so salakaw ron na tindo' iyan ko kiaaloya niyan on, sa pitharo' iran a: So isa ka loks a *Khuzaah* na siran i sominimba on sa pianarankoni kiran a tohan iran o dato iran a so *Abu Kabshah*.

3. Pitharo' o Allāh a: *Ipkhalk iran so Kadnan iran ko kaporoan iran* (an Nahl 50). Go pitharo' iyan a: *Ba kano somiarig ko matatago' ko langit a kitambonn iyan rkano ko doniya.* Sa giyanka'i a ayat na datar o ba niyan tindo' so katampar a katatago'an ko Allāh, ogaid na o katokawi tano a aya adat o manga *Arab* na so kapkhowa iran sa manga katohanan sii sa lopa' a go pzimbaan iran a salakaw ko Allāh sa rakhs a

paparatiayaan iran a dn a thitho a tohan, sa aya bo' a kiasimbaa iran ko manga katohanan sa lopa na kagiya an iyan siran mipakarani ko Allāh ko manga antangan iran. Na inaloy o ayat so katampar sa langit (kaporoan) ka an kiran makarinayag so mbidaan o matatago' ko lopa a pd sa manga katohanan iran a go so Allāh a maporo' a maongangn.

SO OKIT O QUR'AN KO KAPPHAYAGA NIYAN KO MANGA KOKOMAN

Tomioron so Qur'an sa kna' o ba giya bo' a kababaloy niyan a kitab a bitikan, ogaid na kagiya an mabaloy a kitab a toro'an, a ipliyo niyan so manga taw phoon ko manga lilibotng san ko maliwanag. *Kitab a initoron ami skaniyan sii rka (hay Mohammad) ka an ka miliyo so manga taw phoon ko manga lilibotng (kadadag) san ko maliwanag (toro'an) sa sogoan o Kadnan iran sii ko lalan o Mabagr a Babantogn.* (Ibrahim 1).

Kitab a phamimikirann a go iphananadm a pphanotholan iyan sa manga pipiya so miangongonotan, a go phlalangan iyan so manga taw a somosopak. *Kitab a initoron ami skaniyan sii rka a pakambabarakatn ka an iran mandirogod so manga ayat iyan a go an makapananadem so manga lalantas i pamikiran.* (Sad 30). *Go initoron ami rka so kitab a inirinayag ko langowan a shayi' a go toro'an a go limo' a go thothol a mapiya ko manga Muslim.* (an Nahl 89). *Mataan a piakalbod ami skaniyan (a Qur'a) ko dila' aka ka an ka miprinarinaw ko miamanaggila, a go mipangangalk ka sa pagtaw a barasopak.* (Maryam 3).

Go skaniyan – ko kiatokawi tano ron – na kitab a kinowaan iyan sa bagr so manga taw o ongangn o ba iran kasayani ko manga okit iyan a go so kapiya o atoran iyan, sa miaadn a so ongangn iyan na sii ko pondiyong, sa da' a khatoon on a *kalimah* a ba di dadait ko darpa' iyan, a go kna' o ba so salakaw ron na mapiya adi skaniyan, a di ron mbokln so manga ginawa ko kapphamamakin'ga on, sa giimakathotogalin so pmbatiya' on phoon ko manga thothol sii ko manga tanda' anka'i a doniya a go sii ko pithibarang a manga pagita' a go manga kapasadan, sii ko manga bitikan a kitab, sii ko kiphropan ko Sorga a go so Naraka, sa sii ko gii niyan on kathotogalin na di niyan khagdam so bokl a go so bolong.

Sa sii ko kapphayaga niyan ko manga kokoman na phagokit ko pithibarang a lalan a kna' o ba datar o manga kitab a inmbaalan o manosiya a sasason i okit, sa igira adn a piangni niyan a galbk naiphagokit iyan ko madakl a lalan iyan, a go igira somiapar na kna' o ba isaisa i okit a so bo' so kalima a kasapar, ka phagokit ko pithibarang a okit ko katharo'.

Ogaid na phizoson iyan so manga okit a kapphakambowata niyan ko manga kokoman iyan sa manga lapiyat a go osayan a mapiya a phakaoyat sa katarimaa on a go phakasogo' sa kipnggolalann on.

Khailay nka skaniyan sii ko tindg a kapangniya niyan ko kitalingomaan ko galbk sa pangni a patoray a iphagokit iyan sa makaisa na lapiyat a inipaliyogat sa minggolalan sa *kataba* (inisorat a paliyogat) adn pman a lapiyat a paralo *Fardh* a palaya dn makatotoro' sa patoray, pitharo' iyan a: *Inisorat rkano a paliyogat so kaphowasa sa datar o kinipaliyogatn on ko miaonaan iyo.* (al Baqarah 183). *Go inisorat rkano a paliyogat so Kitas* (Qisas) (al Baqarah 178). *Go sabnar a kiatokawan ami so nganin a inipaliyogat ami kiran.* (al Ahzab 50).

Adn pman a masa a aya phagosarn iyan a *kalimah* na so *Amr kasogo'*, pitharo' o Allāh a: *Mataan a so Allah na izogo' iyan rkano a kitomann iyo ko manga sarig ko khi mangark on.* (an Nisa' 58). *Mataan a so Allah na ipzogo' iyan so kapaginontolan a go so kaphiyapiya.* (an Nahl 90).

Adn pman a aya khipagokitn iyan on na so galbk a kasogo', pitharo' o Allāh a: *Kuwa ka (hay Mohammad) ko pd ko manga tamok iran sa Zakat a izoti nka kiran a go iplompiyo nka sii kiran a go pamangnin ka siran ka so pangni nka na iplintad iran.* (at Tawbah 103). *Nggasto kano sa pd sa manga pipiya ko nganin a miasokat iyo.* (al Baqarah 267). *Go pakithidawa' kano sa lalan ko Allah ko siran oto a pphamoon kano iran go di kano phamaba'.* (al Baqarah 190).

Adn pman a pmbalsn iyan a so galbk na mapiya , pitharo' o Allāh a: *Go ipagiza iran rka so makapantag ko manga wata a ilo na tharo' anka a so kaompiya i kiran na mapiya.* (al Baqarah 220). *Ogaid na aya kaphiyapiya na so taw a piaratiaya niyan so Allah a go so alongan a maori.* (al Baqarah 177) Odi na giinggolalan sa paliyogat ko *Mukallaf* sa pkhapayag sa batang a *Ala*, pitharo' iyan a; *Go rk o Allah a paliyogat ko manga taw (so Muslim) so kalaawi'a sa Baytullah (Hajj) ko taw a khagaga niyan so lalan on.* (Ali Imran 97).

Adn pman a iphagokit iyan sa sasartaan iyan a kapasadan a balas a mala', pitharo' iyan a: *Amay ka maratiaya kano a go managgila kano na adn a bagian iyo a balas a mala.* (Ali Imran 179) *Sa taw a onotan iyan so Allah a go so Sogo' iyan na isold iyan sa manga kasorgaan a pphamanoga ko atag iyan so manga lawasaig a tatap siran on a giyoto so kapagontong a mala.* (an Nisa' 13).

Sii pman ko kap'harama niyan ko galbk na datar oto, sa adn a masa a pmbalsn iyan a haram dn pitharo' o Allāh a; *Hiaram rkano so manga ina iyo (o ba niyo pangaromaa) a go so manga wata iyo a babay, a go so manga babay niyo* (an Nisa' 33). Adn pman a aya phagosarn iyan a basa na so kasapar (*nahi*) pitharo' o Allāh a; *Go ipzapar iyan so piakasingay (kazina) a go so marata'.* (an Nahl 90).

Adn pman a phagalowin iyan so di niyan ka hahalal pitharo' o Allāh a: *Go di rkano khahalal a kapangwarisi niyo ko babay sa tgl.* (an Nisa' 19). *Go di rkano khahalal so kakowa niyo ko nagnin a inibgay niyo ko manga babay (a btang) sa mlk bo inonta bo' amay ka ikalk iran a dow a so di ran khitindgn ko manga tamana' o Allah.* (al Baqarah 229).

Adn pman a masa a phagalowin iyan a so galbk na marata' (*sharr*) pitharo' o Allāh a: *Di iitonga o siran oto a ipphligto iran so nganin a inibgay kiran o Allah a pd ko limo' iyan sa ba giyoto i mapiya kiran ogaid na marata' kiran oto.* (Ali Imran 180).

Adn pman a ipzompat iyan on so pagita a mabasng, pitharo' iyan a: *Sa dn sa taw a mono sa (taw) a mapaparatiaya sa pithibaba' iyan na aya balas iyan na so Jahannam a tatap on a go kiararangitan o Allah a go pimorkaan iyan a go piagtadan iyan sa siksa' a mala'.* (an Nisa' 93). *Go so siran oto a gii ran inggadong so bolawan a go pirak sa di ran pnggaston sa lalan ko Allah (di siran pndiakat) na panothol inka siran sa siksa' a masakit.* (at Tawbah 34).

Adn pman a phagosarn iyan so kasangkapan a kasapar odi' na kasogo' sa kimbagakn on, pitharo' Allāh a: *Go di niyo mbono'a so ginawa a so hiam o Allah inonta bo' o*

nggolalan sa kabnar. (al Isra' 32). Go di niyo phakarani i so kazina ka mataan a skaniyan na miaadn a piakasingay a go marata' a okit. (al Isra').

Sii pman ko btad a mapapakay (*Mubah*) na aya phagosarn iyan na so lapiyat a halal a go so kaada on o dosa a go so margn, pitharo' o Allāh a: *Hialal iyan rkano so manga pipiya. (al Ma'idah 4). Sa taw a maoro o kamotowan a kna' o ba pphamaba' na da' a dosa niyan (ko kakana niyan ko haram) ka so Allah na Paririla a lbi lawan a Masalinggagawn. (al Baqarah 173). Da rkano a go sii kiran so dosa ko oriyen iran. (an Nur 58). Da' a dosa o bota a go da' a dosa o timpang a go da' a dosa o pkhasakit.... (an Nur).*

Sa datar anan a miaadn so okit o Qur'an ko kipmbtadn iyan ko manga bitikan iyan a go so kapphayaga niyan ko manga kokoman iyan a di matitin's ko satiman a okit ko katharo', ogaid na iphagokit iyan sa phisason a lapiyat a palaya dn makaaayon ko mambbtad a go so kamamasaan.

Manga Oripn o Allah:

Giyanan i bandingan ko kapphakambowat o kokoman o Qur'an a so kasabota nka on na khabaloy ka niyan a taw a malantas i pikir a mablang i sima' ko btad o kitab iyan sa panamar ka sa mala' a masabot ka san ka pd anan ko kata'o o Islam a maito' ko manga taw i makalalahar on.

وَأَقُولُ قَوْلِي هَذَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرُوهُ
إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

Wa aqūlu qawlī hādā wa astagfirullāha lī wa lakum wa lisāiril Muslimīn min kullī dambin fastagfirūhu innahu Huwat Tawwābur Rahīm.